

Macůrek, Josef

K otázce slovanských recepcí v rumunských památkách (gramotách) z počátku 16. století

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1963, vol. 12, iss. C10, pp. [55]-70

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102198>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF MACŮREK

K OTÁZCE SLOVANSKÝCH RECEPCÍ V RUMUNSKÝCH PAMÁTKÁCH (GRAMOTÁCH) Z POČÁTKU 16. STOLETÍ

Je tomu přibližně sto let od uveřejnění proslulé práce Fr. Miklosiche „Die slavischen Elemente im Rumänischen“.¹ Dílo to položilo základy „slovano-rumunistiky“ a mělo velmi významnou úlohu při studiu problematiky z oblasti slovanské a rumunské jazykovědy. A to tím spíše, že Fr. Miklosich citoval rumunská slova také ve svém „Lexicon palaeoslaavenico-graeco-latinum“² a v „Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen“³ a tímto způsobem sestavil slovník nejen „staroslovanských“ textů, ale i církevně-slovanských v širokém slova smyslu připojuje k nim některá slova (podle dále citované edice J. Venelina) ze slovansko-rumunských gramot (listin).

Rumunští slavisté se při této příležitosti právem zamysleli nad dosavadním stavem svého studia a právem si stanovili v pozadí Miklosichova díla úkoly nové.⁴ Věcně připomněli, že už před vydáním Miklosichova spisu uveřejnil J. Ginkulov práci příbuznou,⁵ dotýkající se vcelku asi 500 slovanských slov, která G. nalezl v rumunském jazyce a že v téže době (r. 1840) sestavil také J. Cheliade-Radulescu svůj slovník,⁶ práci, která obsáhla více než 1200 cizích slov převzatých do rumunského jazyka, z nichž část byla označena jako slovanská. Rozdíl mezi dílem Miklosichovým a slovníkem posledním je ovšem očitý. Zatím co Miklosich byl ovládán čistě vědeckými zřeteli, J. Cheliade-Radulescu vybízel svou prací rumunskou společnost, aby jím uvedená cizí slova (a v tom také slovanská) ve své hovorové řeči i v písemnictví neužívala. Není divu, že slovník Cheliade-Radulescuv zůstal v rumunské vědě i v rumunské společnosti, uvědomující si postavení Rumunů v rámci slovanského světa i historické kořeny slavismů v rumunském jazyce, izolován. Zůstal sterilní prací stejně jako jiný slovník z r. 1871 (A. T. Lauriani—J. K. Massim),⁷ práce to nevědecká a zaujatá.

V letech 1870—1879 vycházel první etymologický slovník rumunského jazyka z pera A. de Cihac-a.⁸ Kritika této práce zjistila v ní klady i zápory.⁹ Přiznala, že první z nich převažují nad posledními. V letech 1908—1913 pak uveřejnil E. Berneker, jda ve stopách svého předchůdce Fr. Miklosiche, „Slavisches etymologisches Wörterbuch“,¹⁰ v němž jsou citovány vedle maďarských, albánských a řeckých slov také slovanské recepce v rumunském jazyce.

V pozadí těchto prací pokračovali rumunští i jiní jazykovědci ve studiu rozličných slovanských i jiných prvků v rumunské řeči. O nový etymologický slovník se pokusili: L. Şăineanu,¹¹ H. Tiktin,¹² J. A. Candrea,¹³ H. Scriban.¹⁴ Posledně jmenovaní autoři podali ve svých dílech také krátké etymologické vysvětlení některých slov. V tom smyslu nejdále z nich pokročil H. Tiktin. Co se týče slovanských slov v rumunském jazyce, Tiktin se neomezil na slovník Miklosichův a Cihacův. Hledal nové vědecké cesty a místy podal vlastní poznatky nebo cenné

odkazy k dalšímu řešení. Candrea napsal o slovanských typech v rumunštině více, ale učinil tak bez jasné interpretace slov. Práce jeho má více kompilativní charakter. U Scribana pak není dostatečné kontroly. — Lze říci, že slovník Miklosichův zůstal tu i tam, pokud jde o slovanské prvky v rumunštině, východiskem a základem.

Co se týče dalších rumunských slovníků, tu jeden z nich, který redigoval S. Pușcariu,¹⁵ a který se týká také slovansko-rumunských etymologií i slovanských receptí v rumunském jazyku, je neukončen. stejně jako velký etymologický slovník rumunský z let 1886—1898.¹⁶ Novým krokem vpřed bude nepochybně etymologický slovník rumunského jazyka chystaný rumunskou Akademií věd.

V rámci rozboru slavismů v rumunském jazyce byla věnována značná pozornost také starým slovanským památkám, psaným na území rumunském, a to zejména tzv. gramotám, tj. listinám. Práci v tomto směru zahájil už r. 1840 J. J. Venelin,¹⁷ který přitom poznamenal, že listiny psané v podunajském Valašsku (Țara românească) byly napsány v jazyku bulharském, zatím co listiny vzniklé v severnější rumunské zemi, tj. v Moldavsku, byly redigovány v jihoruském dialektu.

Zvláštní místo ve výzkumu slovansko-rumunských památek a také gramot má ruský badatel A. J. Jacimirskij (1870—1925), který napsal velké množství článků, týkajících se jazykových i literárních svazků slovansko-rumunských a publikoval také mnoho slovanských památek rumunské provenience.¹⁸ Přitom Jacimirskij opět a opět zdůrazňoval, že studium rumunského jazyka je velmi důležité v zájmu i v rozvoji slavistiky a že stejně ani studium rumunské filologie není možné bez znalosti slavistiky. Podle Jacimirského slovanské vlivy a receptce v rumunském jazyce mají velký dosah. Přibližně $\frac{1}{3}$ slovní zásoby rumunského jazyka se skládá podle Jacimirského ze slov slovanského původu.^{19a} Ve své práci z r. 1906 (Iz istorii slavjanskoj pis'mennosti v Moldavii i Valachii 15.—17. v.) Jacimirskij ohlásil studium všeho slovanského písemnictví ve Valašsku a Moldavsku ve 14. až 17. století s tím, aby ukázal na bulharské, srbské a ruské vlivy v rumunském kulturním a literárním vývoji. Tento plán bohužel Jacimirskij již neuskutečnil. — K jeho práci přinesla novodobá a dnešní rumunská věda řadu poznámek i oprav; ale všichni badatelé, kteří se zabývají studiem slovansko-rumunských vztahů, obrazejí se k dílu Jacimirského i dnes jako k práci stěžejní. Přejímají stejně i řadu závěrů, které stylisoval už r. 1840 jeho starší předchůdce J. J. Venelin.

Z jiných ruských a ukrajinských badatelů lze citovat v této souvislosti jména: A. J. Sobolevskij a J. Ohienko. Prvý z nich¹⁹ užil ve svých „Lekcích“ četných dokladů ze slovansko-moldavských listin, které podle jeho mínění obsahují jihoruské jazykové prvky. — J. Ohienko²⁰ ve své práci z r. 1915 podtrhl velký vliv rumunských prvků v jazyku ukrajinském a sestavil přehled rumunských slov, pokud pocházejí z ukrajinského jazyka, vysvětluje při tom historické příčiny těchto jevů.

V sovětské vědě²¹ zaujali se problematikou jazykových i literárních vztahů rusko-rumunských a ukrajinsko-rumunských i otázkami slovanských prvků v jazyce rumunském z jedné i prvků rumunských v jazycích východoslovanských z druhé strany, zejména: V. Jarošenko,²² M. V. Serghievskij,²³ R. A. Budagov,²⁴ S. B. Bernstein,²⁵ S. V. Semcynskij.²⁶ — M. V. Serghievskij, položil počátky přejímání slavismů v rumunském jazyce do 6.—7. století. Přitom největší část převzatých slov je podle S. bulharského původu. — R. A. Budagov postupoval ve

své práci více z hlediska semantického a gramatického a opřel se v ní více o jazyk nežli o dokumenty historické. — S. B. Bernstein dotkl se valašských (nikoliv moldavských) gramot spatřuje tu středobulharské a srbské prvky. Usoudil, že moldavské dokumenty obsahují mnoho zajímavých skutečností pro ukrajinskou historickou dialektologii a že nebyly dosud ještě podrobeny mnohostrannému a detailnímu studiu. — S. V. Semceynskij věnoval svou pozornost východoslovanským (ruským a ukrajinským) slověům v rumunském jazyce. Otázka vlivu západoslovanských jazyků či styků mezi rumunským a západoslovanským prostředím se u něho (stejně jako u jiných sovětských badatelů) neobjevila.

Zřejmě v souvislosti se zmíněnými pracemi i s novými etymologickými pokusy se zřetelem k latinským, maďarským a orientálním prvkům v rumunském jazyce,²⁷ zabývá se také novodobá rumunská slavistická věda řečenými otázkami. Základ k tomu jí dal už zakladatel rumunské slavistiky B. P. Hașdeu, který se soustředil v 50.—60. letech 19. století na studium rusko-rumunských styků a vztahů,²⁸ stejně i P. A. Sircu, původem Rumun a autor řady ruský psaných prací dotýkajících se rumunsko-slovanských vztahů,²⁹ Cr. Tocilescu,³⁰ M. Costăchescu,³¹ St. Nicolaescu,³² I. Bogdan,³³ I. Bărbulescu,³⁴ M. Stefanescu³⁵ aj. — Bohatý materiál obsahuje práce I. Bărbulescuova,³⁶ věnovaná fonetice slovanských prvků v rumunském jazyce. Velkým nedostatkem prací Bărbulescuových je však názor, že mezi starorumunskými dokumenty z Moldavska a Valaška není v podstatě rozdílu, a že jihoslovanské prvky převažují také v moldavských gramotách. — Zasloužilý editor slovansko-rumunských listin I. Bogdan³⁷ došel ve své studii věnované V. Jagičovi³⁸ k závěru, že „moldavské gramoty byly sepsány v ruském jazyce“, že tu jde o slovanský jazyk východní redakce s vlivy polskými, uherskými, jihoslovanskými a rumunskými.³⁹

Výrazy slovanského původu v rumunském jazyce byly studovány v řadě dalších prací z hlediska významu slov i z hlediska stýkání rumunských dialektů se slovanskými (zejména jihoslovanskými) nářečemi. Rumunští slavisté vyšli v té věci z práce Fr. Miklosiche i A. Cihaca a provedli klasifikaci slovanských lexikálních prvků převzatých do rumunštiny, chtějíce stanovit, v jakých oblastech jazyka či materiální kultury se slovanský vliv projevovat intenzivněji, a to jednak v 6.—12. století, jednak později až do 16. století. Takové skupiny slov najdeme v práci O. Densușiana,⁴⁰ v knize T. Capidana.⁴¹ Ještě podrobněji provedl klasifikaci slovanských elementů A. Rosetti.⁴² — Na okraji lze uvést ještě drobnější práce jiné, jejichž autory byli: P. Cancel,⁴³ A. Bocănețu,⁴⁴ — Z cizích autorů přihlíželi k analogické problematice B. Conev,⁴⁵ P. Skok,⁴⁶ Zd. Wittoch.⁴⁷

Co se týče vlivu mladších slovanských jazyků (ukrajinštiny, polštiny, srbštiny), objevily se v posledních desetiletích práce, jejichž autory jsou: M. Stefanescu,⁴⁸ J. Popovici,⁴⁹ G. Sanzewsitch,⁵⁰ H. Brücke,⁵¹ D. Scheludko.⁵²

Ještě větší zájem i pracovní výsledky přinesla v té věci dnešní rumunská slavistika.⁵³ Lze citovat jména jazykovědců: A. Rosetti,⁵⁴ E. Petrovici,⁵⁵ J. Jordan,⁵⁶ E. Pătrut, A. Graur, P. Olteanu, G. Mihăilă⁵⁷ aj., historiků: P. P. Panaitescu, D. P. Bogdan, C. G. Giurescu, Tr. Ionescu-Nișcov, M. Dan⁵⁸ aj. Svědectvím této činnosti a zároveň dokladem spolupráce filologie i historie při slavistické tematice je nejen sborník „Romanoslavica“ vydaný v Praze r. 1948, ale zejména nový sborník „Romanoslavica“, který vychází v Bukurešti v letech 1958—1963 a došl už 9. svazku, při čemž poslední z nich jsou rozděleny na řadu filologickou a historickou.

Jestliže A. Rosetti se soustředil na studium vlivů jihoslovanských jazyků v ru-

muském prostředí v 6.—12. století, E. Petrovici se věnuje s velkou vytrvalostí zpracování otázky slovanských vlivů na fonetický systém rumunského jazyka a dále na problémy slovansko-rumunské toponymiky; analogické téma zajímá také Jorgu Jordana. E. Pătruș si všímá fonetických ukrajinsko-rumunských vztahů. P. Olteanu⁵⁹ přihlíží k jazykovým vztahům slovensko-rumunským a rusko-rumunským, zdůrazňuje staroslovanské i jihoslovanské prvky v rumunském jazyce. G. Mihăilă⁶⁰ činí pokus spolu s jinými pracovníky z Ústavu rumunského jazyka v Bukurešti o nový etymologický rumunský slovník; chystá také úplný slovník slovanských rčení v rumunském jazyce.⁶¹

Co se týče historiků-slavistů, P. P. Panaitescu⁶² je uznávaným odborníkem v oblasti vztahů polsko-rumunských i rusko-rumunských a soustředil se v poslední době na studium slovansko-rumunských kronik 15.—16. kronik i na studium slovanských rukopisů v knihovně rumunské Akademie věd v Bukurešti a v Brašově. D. P. Bogdan⁶³ se věnuje studiu slovansko-rumunské diplomatiky a paleografie. Tr. Ionescu-Nișcov,⁶⁴ podržující si zájem o jazykové i literární otázky stejně jako o slovansko-rumunskou toponymiku, věnuje se také studiu novodobých vztahů česko-rumunských (Jarník a Rumuni). C. G. Giurescu, který věnoval už ve své syntézi rumunských dějin z r. 1942—1944⁶⁵ hojně místa historickým vztahům slovansko-rumunským, přihlédl nedávno také k česko-rumunským stykům v době husitské.⁶⁶ Profesor kluzské university M. Dan pokračuje ve studiu česko-rumunských obchodních vztahů.

V poslední době postoupilo kupředu také studium slovansko-moldavských gramot 14.—15. století. Lze tu citovat jména: D. P. Bogdan,⁶⁷ P. Olteanu,⁶⁸ L. Djam-Olga Stoicovici.⁶⁹ Na rozdíl od starších badatelů jako byl J. Miletić, I. Bărbulescu aj., kteří soudili, že není rozdílu mezi starorumunskými dokumenty z Moldavska a Valašska, dnešní rumunští badatelé soudí, že takové rozdíly tu jsou; ovšem v dalším ohledu se jejich názory stále rozcházejí.

D. P. Bogdan⁷⁰ všímá si ve své práci valašských gramot 14.—15. století. Pokud jde o gramoty moldavské téže doby, praví, že třeba mluvit o jejich staroslovanském základu, a to ve formě středobulharských a ruských fonetických jevů. V moldavských gramotách shledává, ovšem v menší míře, také vlivy srbských fonetických znaků, které se dostaly sem podle Bogdana vlivem slovanských gramot psaných ve Valašsku. Pokud jde o polské jazykové vlivy na půdě moldavské, D. P. Bogdan uvádí některá slova, např. slovo *prez*, které odvozuje z polského *przez*. V analogickém slova smyslu vyzněly jeho úvahy také v „Diplomatice rumunské“.⁷¹ — P. Olteanu⁷² má ve své studii na mysli především sedmihradskou slovanskou listinu; ale při té příležitosti se dotýká také povahy moldavských gramot 14.—15. století i jejich vlivů ve slovanské sedmihradské listině. Nelze tu analyzovat všechny závěry P. O. Ale třeba říci, že při studiu gramot 14.—15. století jmenovaný autor posunuje na jedné straně předíliš archaické (církevně-slovanské) „moravismy“, a dále, že na druhé straně příliš uměle mluví o „karpatské redakci“ slovanského jazyka. Třeba se také zastavit při tom, jak píše obecně o západoslovanských prvcích (např. u slov „bez lsti a chytrosti“, „protož“, „inšii“, „inuđ“ atd.) nebo o společných znacích východoslovanských i západoslovanských („každy“, „vyšii“, „abi“, „bych“). Jednostranným zdá se také jeho názor o některých západoslovanských jevech, které pokládá za výlučné polonismy (např. „moc“, „buducim“, „karati“) nebo mínění o západoslovanských jevech, které podle P. O. pronikly do slovansko-rumunských listin prostřednictvím „karpato-slovanského“ a polského jazyka. Třeba připojit, že P. O. připouští

v rumunských dokumentech také slovenské a uherské prvky (např. „djakujem“, a to i v 1. pádě jedn. čísla); o jiných slovenských či českých prvcích v této souvislosti však nemluví.

Dvě rumunské badatelky, Lucia Djamo a Olga Stoicovici⁷³ rozebraly sociální terminologii slovansko-moldavských dokumentů 14.—15. století. Mluví ve svém závěru o západoslovanských vlivech v těchto dokumentech, dále o vlivech ruských, které se sem dostaly polským prostřednictvím. Mezi prvky rusko-ukrajinské počítají tyto: korol, cyšnik, soim, cholop, mezi prvky polské či z polštiny přešlé: rada, pan, urědnik, kuchmistr, krol, kněz, poddany, kněža, gold, goldovati, korolevstvo, mezi prvky latinské, převzaté polským prostřednictvím: kanceler, sekretar, gubernator. Mezi prvky německé, přišlé opět polským prostřednictvím kladou slova: maršalek, riter, mezi prvky maďarské: šoltuz, pirgar, parkalab; na německé či germánské kořeny redukuje také polonismy: rada (z něm. Rat), knjaz (z germ. Kuning), gold (z něm. Huld). — Zmíněné badatelky neuvádějí, že slovo „soim“ či sejm se objevuje v moldavských listinách také ve formě snem, slovo urědnik znají jen v polštině, ruštině, bulharštině a srbštině, slovo kněz jen „v novodobé češtině, slovo poddany jen v polštině, a jeho variaci „podanik“ v bulharštině a poddanyj v ruštině, termín starosta jen v jazyku polském, ruském a českém; ovšem podle jejich pojetí termín ten „mohl být převzat v Moldavsku jedině od Rusů nebo Poláků“. Nevědí ani, že vedle slova korol a krol byla běžná v moldavských listinách 15. — počátku 16. stol. také forma „kral“; slovo „kral“ jinak neprávem pokládají za výlučně jihoslovanské; slovo „kraljevstvo“ označují za ukrajinskou či polskou variantu; slova „hold“, „goldovati“, „riter“ byla podle nich prostředkována do rumunských památek polským vlivem či z polské kanceláře. Badatelky ani v tom či jiném ohledu neřeší otázku přímých a nepřímých vlivů či recepcií. Neuvědomují si skutečnost, že polský jazyk a polské území prostředkovaly mnoho jiných západoslovanských slov (v tom i českých) či výrazů dále na východ.

Jiný názor o těchto otázkách podal J. Macůrek ve svých několika studiích.⁷⁴ Rumunští slavisté zaujali k jeho závěrům kladné stanovisko v článku Tr. Ionescu-Nișcov-a.⁷⁵ Třeba dodat, že řečené studie J. Macůrka nejsou ještě úplné, ale že jsou jen přípravou k další studii. Příspěvkem k ní je také ohlášená přednáška k sofijskému slavistickému sjezdu z r. 1963 na téma „K otázce kulturních souvislostí západních i východních Slovanů ve 14. — počátkem 16. století“.^{75a} Příspěvkem k ní chce být také přítomný článek, který se zabývá příslušnou otázkou, pokud jde o počátek 16. století.

* * *

Studie tato se týká tří moldavských listin (z r. 1506 a 1510), z nichž prvá se vztahuje k polsko-moldavským sporům i jejich ukončení a druhé dvě k mírové moldavsko-polské smlouvě z r. 1510, prostředkované českým a uherským králem Vladislavem Jagellovcem. Listiny ty náleží nikoliv mezi prameny interní, týkající se jen výlučně moldavských poměrů, ale mezi prameny externí, které přihlížejí ke vztahům Moldavska s cizinou, a to především s Polskem. Už tím je dán také jejich zvláštní ráz, jaký je zřejmý i v jiných moldavských externích listinách 14.—15. století, týkajících se souvislostí moldavské země s Ukrajinou, Litvou, Polskem, Uhrami. — Prvá listina (ze 16. března r. 1506)⁷⁶ byla napsána v Lublíně v Polsku. Moldavští bojaři, kteří byli vysláni do Polska za účelem jednání o mír,

žádali v řečeném listu tehdejšího polského panovníka Alexandra, aby projevil souhlas se sňatkem své sestry Alžběty s moldavským vévodou Bogdanem. — Druhý list (z 22. I. 1510), napsaný v Kamenci Podolském, tj. v jihozápadním cípu tehdejšího Polska, je smlouvou, která byla uzavřena za prostřednictví zástupců českého i uherského krále Vladislava Jagellovce mezi delegáty moldavského knížete Bogdana a polského krále Zikmunda I. — Třetí list (ze 7. II. 1510) je potvrzením této smlouvy se strany moldavského knížete Bogdana, k němuž došlo na moldavské půdě v Jasích.

Jaké bylo pozadí těchto listů?⁷⁷ Po určitých konfliktech, které se objevily ve styku Polska a Moldavska, státu to vázaného lenními pouty k polské koruně, objevilo se počátkem 16. století úsilí (zřejmě vlivem zahraničního nebezpečí) vyrovnat stávající různice a sblížit obě země. Formálním znakem tohoto sblížení měl být chystaný sňatek mezi moldavským knížetem Bogdanem a sestrou polského krále Alexandra. Z těchto matrimoniálních plánů šlo a v letech 1506 až 1509 bylo polsko-moldavské pohraničí opět v ohni. Moldavané pronikali na půdu tehdejšího polského státu směrem ke Kamenci Podolskému a ke Lvovu; polská vojska zase činila odvetné vpády do severního Moldavska. Nakonec však obě strany zase — zřejmě vlivem nebezpečné mezinárodní situace — šly na cesty jednání o mír. Prostředkovatelem míru se stal český a uherský panovník Vladislav Jagellovec, který vyslal za tím účelem na polsko-moldavské pohraničí své zástupce. Jednání o smír probíhalo v lednu a únoru r. 1510 a to nejprve na straně polské v Kamenci Podolském a potom na území moldavském v Jasích. Výsledkem všeho byla mírová smlouva, stvrzená se strany moldavské 7. II. 1510 a se strany polské 20. III. 1510.⁷⁸

V článku tomto nejde o studium řečených tří dokumentů z hlediska diplomatiky či jiných pomocných věd historických, ačkoliv také v této věci bylo by možno leccos říci. Cílem je spíše ukázat na jejich jazykové a stylistické zvláštnosti. Citujme hlavní text řečených listin, a to při určitém krácení věci, které nejsou pro řečený úkol směrodatné:

a) Listina ze 16. 3. 1506: Мы Иван Таутул логофет, . . . послы государа . нашего милостивого, посланнии ку наияснѣйшому кнѣзятю пану а пану Алеѣандру, кралю полскому, пану и дидичеви, упросити и у(ѣ)днати наияснѣйшую кнѣжну, панну Алжбиту, кролеву полскую, сестру кралѣ его милости, . . . а такую умову учинили с вышеречинным кралем . . . , иже туюто предреченную кролеву, сестру кралѣ его милости вышеречинному нашему милому господареву Ивану Богдану . . . мают дати . . . А прото, крал его милост' мает особнии свои послы послати до нашего государа . . . , або (!) рыклеи в таких рѣчах . . . именем кралѣ его милости . . . узѣли бы записы . . . Якое и как великое вино от нашего государа воеводи его милости кролевна ей милост' имала бы и которым обычаем в своем римском вѣры имает хована быти. Которы послове кралѣ его милости с нашим господарем . . . змовлѣючи ден и мѣсто назнаменуют и запишут так, як бы то наибоizzo и слушно могло бы быти. А нато тыито послове кралѣ его милости свои, як бы кралевскыи господареву нашему воеводи его милости, а госпдар наш воевода свои кралевыи его милости листы дадут, на которыи ден и мѣсто того малженства злучение мает быти и доконати ся . . . А естли крал его милост' сам бы немог приехати, тогды прелаты духовныи и свѣтскыи панове с наияснѣйшею кролевною ей милости послати мают . . . Тыто послове кралѣ его милости с господарем нашим умавлѣти будут . . . и вси

подданыи его милости туюто наияснѣишую кралевну, сестру кралѣ его милости в чти и в достоинствѣ и волности ховати будут... Або(!) духовныи и свитскыи прелатове рускыи не могли бы ей в римской вѣри нагабати, али в всем... с поволностию и с ласкою... допустити ей римску вѣру вызнавати и множити. А иное, што ся дотыче государя нашего... и подданных его, складают на духа святого. А вшакож ужды государ наш Богдан до с(вято)го отца папежа сам о себе або с послы краля его милости... послати имает и оповѣсти ся, иже для оброны христианской... своими моцями, коли бы ся погода нешкодливаа згодила, мает чинити проти поганству. Все княжата... тое малженство... имает господар наш... и вси подданыи его мир вѣчныи и приязност' и прилежност' и оброны злучение с кралем его милостию записати. Начем крал его милост'... а воевода... кралеви его милости з обох сторон... листы дадут, подлуг уѣднания и докончания краля его милости..., абы безпечне справлѣли малженство..., имает воевода разумными своими учинки учинити... Обернул... подлуг своей моци. А естли бы их (Татар) обрацати немог..., малженство мало бы ся доконати... Бы тое малженство доведено было до конца. А прото мы послове вышеписаныи взяли есмы листы вышеписаныи... А мы на свѣдчение всих рѣчей вышеписаных тот лист наш... дали есми а к нему печати наши привесили есми... дан в Лублин мѣсаца март 16 у понеделник по Крсто поклонѣна.

b) Listina ze dne 22. 1. 1510: Мы Ион Таутул... посланныи с полною моцею ку уеднанию вѣче ниженаписаных от велемогоного... Богдана воеводы... и от всеи целой рады земли молдавской явно чиним и ссимто листом усим посполитѣ и каждому, который тот лист буде ч'сти алибо его чтучи услыши, иж ачколи от давных часов межи господарми земли молдавском и межи королми коруны полской и межи их... землѣми был цѣлыи, певныи и вичныи мир и покуи, и такожколи была недавнаа повстала тѣжкаа и шкодливаа валка межи Богданом воеводою а межи королем полским... и издалосѣ, какбы тота валка имѣла сѣ велико множити..., крал его милост' Владислав, крал угрски и ч'ски выдаючи и сам у себе розваживаючи, яко... велезло могло бы сѣ стати у рѣчипосполитой христианской, естли бы та тѣжкаа и окрутнаа валка имѣла долже тривати и яко великаа подала бы сѣ причина и смѣлост' поганом и звлащѣ окрутным Турком..., коли бы познали, иж сусиднии господарие валчут и незгожаются промежи собою, с радою и... всих панов радных кролевства своего и святой коруны угрской, як корол' христианскіи, длѣ веры святой христианской жадаючи, абы панове упокоивши и умирившия межи совою... обратили бы моци свои напроти поганом, ку их сказе и ку упаду, послал его милост' ку установлению тоито валки послы и паны свои радныи, велемых пана Ужвалта Корлатского, старосту градов Тати и Комарна и пана Билай Брлибаша, бана северинского с полною и целою моцею, который панове с полностью и працею своею учинили сут и застановлена ест валка с обу дву сторон и тиж и войска и люди с полѣ сведены. И мы потом долго и много сѣ розмовлѣючи з велемыми а поч(е)стными паны, с паном Станиславом с Ходча, маршалком коруни полской и старостою ливовским и галиски(м) и каменески(м) и посполитыи и с Яаном з Ласка, поручни(ком) вѣчныи кустела гнезденского, канцлир(ом) коруни полской и з паном Юрием Крупским, кашталаном и старостом белзским и з Петром

Томицким доктор(ом) прав с(вя)тых и секретаром и с послы и рада яснѣишого пана Зигмонта королѣ полского, который от него су были посланны с уполною и достаточнею моцею, при тыхто панов... утв(э)рдили есми и удидали есми згоду и покуи и мир вѣчныи межи яснѣишим кролем Жигмонтом, королем... и межи велеможным Богданом воеводоу... и межи их милости панстви(ми) и землѣми, розници и неприязни... есми уложили и угасили под обычаими и подлуг артикулов ниженаписанных... Напред..., варе що сѣ изнаидет... с обу дву сторон..., що сѣ изнаиде, или злато, или сребро, да се врати. Також и за звоны... с ову дву сторон..., абы сѣ вратили..., от Алехандра кралѣ полского..., королевны Алжбита, ... Владиславу кралю угрскому... Владислава кралѣ угрского... Все Волохове, который побѣгли от молдавской воеводи до коруни полской..., неимают ховани быти у королѣ полского и нигде у его землѣх, ... Владислава, кралѣ угрского люди... поимани у битвах и на сторожах и буд где и у которых мѣстох, панове, земляне и убозии люди, да сѣ вратѣт' с обу дву сторон. Тиж панове и землѣне и люди убозии и мѣщене, буд которого языка, тыи вси... Богдан воевода имает ослободити... Ты люди вси имают сѣ пропустити... Тиж шкоди... с обу дву сторон..., а то так, абы было заложено, абы одна сторона другой не упоминали... Наияснѣишого Владислава, кралѣ угрского и на господарев угрских..., который ден и час поставит..., колико буде его милост' рачил..., на тотже деи и час... як было при... кралех полских. Имаючи которая сторона великую и тѣжкую приходу и кривду... Тыи вси шкоды, который ся доведут... Злии люди... имают быти карани с обу дву сторон, ... на кралѣ полского..., помочи не имают давати всим неприятелем... ниявно нипотаемно... Колико буде мочи... кром королѣ угрского... неприятѣлѣ, который бы сѣ именовал быти государем..., имае его милост' выгнати и выпудити проч из земли своеи, абы немешкал нижадного часу под панством его милости... А пак... Мир и ласку... у земли своеи немешкати ани явне ани потаемнѣ... Пакли бы неимал... неприятѣлѣ..., которому бы оперети не мог... и с паниами и с дѣтми... абы добывал засѣ очизну... Мыто по старому закону и по старому складу. Долги... с ову дву сторон... Злии люди злодѣе... И не имае их переховати. Имают жадати справедливост' от старост хотинских. Тоты старости... будут имѣти полную моц справедливост' дѣлати..., жадати справедливост'. Все рѣчи вышписанныи имают быти утвржены листми и присѣгами Жигмонта, королѣ полского и през Богдана воеводу... Також крал угрски, Владислав тыи вси рѣчи вышписанныи и тот мир и покуи... так имае записати у своих листѣх..., як бы то все, що еднано и вышенаписано, мѣло бы сполнено и здержано быти, а так бы вѣчныи мир и покуи захован был незломнѣ и вѣчне... На мѣсто... Богдана воеводи и з моцею тою, которая ест нам дана от его милости, слубуем словом нашим..., иж Богдан воевода... с яснѣишим Жигмонтом, королем полским... мир и покуи буде держати. У Каменци в лѣто 7018 мѣсаца генуаріа 22. ден в вторник.

с) Listina ze dne 7. 2. 1510: В имѣ божие амин. Милостию божиею мы Иоан Богдан воевода государ земли молдавской явно чиним и с сим нашим листом всем посолитѣ каждому, который тот лист будет чисти алибу его чтуни услышит, иж ачколи от давных часов межи королми коруны полской и межи государми земли молдавской был цѣлыи и певныи и вѣч-

ныи мир а покуи а такожколи выла поустила недавнаа тѣжкаа шкодливаа валка межи приятелем нашим яснѣишим кнѣжатеи паном Жыгмонтом, з божиеи милости кролем полским и великим князем литевским . . . и межи нами Богданом воеводоу . . . и здалося, какбы тота валка имѣла ся велико множити не без великии шкоды всего християнства. И у том . . . наяснѣишии Владислав крал угрски и ч'скый . . . вѣдаючи и сам у себе розваживаючи, яко велико и много зло бы ся стати у ричи посполитой християнскои, естли бы та тѣжкаа и округнаа валка имѣла бы должеи трывати, и яко великаа подала бы ся причина и смѣлост' поганом а извлаша округним Турком . . . , где се би познали, иж сусиднии . . . валчут и незгожаются межи собою . . . , яко крал християнскый, . . . абы панове християнски упокоивши и умиривши ся межи собою згодно и едною волею оборотили бы моци свои напроти поганом, ку их зказѣ и ку упаду, послал его милост' ку установлению тоито валки послы и паны . . . , пана Корлаткя Ужвалта, старосту градов Тати и Комарна и пана Билаи Брлибаша, бана северинского с полною и цѣлою моцею, которые панове пилностию и працею своею учинили сут, иж застановлена ест валка з обу дву сторон и тиж и войска и люди с полѣ зведени. И мы тиж послали есмо наши вѣрныи и радныи панове с полною и цѣлою моцею, пана Ивана Таутула, логофета и пана Тоадера, паркалаба и пана Исака, паркалаба . . . и пана Иванка питарѣ посполу с вышеписаными послы наияснѣишого Владислава кролѣ угрского и ч'ского и они долго и много ся розмовлѣючи с паны и рада яснѣишого кнѣжате пана Жигмонта, кролѣ полского, которые от его милости были посланы с полною и достаточною моцею, на имѣ с паном Станиславом с Ходча, маршалком коруни полскои, старостом ливовским и каменецким и галиским и с ксѣжем Яном з Ласка, поручником вѣчным костела гнезденского, канцлиром коруни полскои и с паном Юрием Крупским, кашталаном и старостом белзским и с ксѣжем' Петром Томицким, доктором прав сватых и секретаром, при тыхто панов угрских и през их посрѣдок и утвердили и удѣлали згуду и покуи и мир вѣчныи межи яснѣишим кнежатеи Жигмонтом, кролем полским и межи нами Богданом воеводоу. А мы тиж також розници и неприязни межи яснѣишим кнѣжатеи Жигмонтом, кролем полским и межи его милости землѣми и межи нами Богданом воеводоу и межи нашеи земли молдавскои уложили есмы и угасили и уташаемо с симто нашим листом, на мир и на покуи вѣчныи, под обычаими и подлуг артиколов ниже написанных. Напред . . . , варе що сѣ наидет' по правдѣ или злато или сребро или ризи, все да имаемо вратити без лсти и без хыбрости. Також и за иншии церкви с обу дву сторон, що сѣ наиде, да сѣ вратит'. Також и за звоны, колико сѣ их инайдут, с обу дву сторон, абы ся вратили. Тиж в тыи два листы, що сут под великими печатми дани от Алеѣандра, кралѣ полского его милости, небожчика и от рады его милости нам Богдану воеводѣ у своеи сестри, у королевны Алжбита, имаем их дати у руки наияснѣишому Владиславу, кралю угрскому по наших послов. И в том малженству отсуда напред николи не имаем спомѣнути Наияснѣишии Жигмонт, крал полски его милост' . . . наложил на свои войски, которые ходили у нашу землю молдавскую Наияснѣишого Владислава, кралѣ угрского Все Волохове . . . не имают хованы быти у королѣ полского . . . , люди . . . поимани у битвах и на сторожах и буд у которых мѣстох . . . , панове землѣне, кмети и убозии люди, авы ся вернули с обу дву сторон.

Тиж, панове и землѣне и кмети и мѣш(а)не и убозии люди... ты вси имаем ослободити, тыи вси люди имаем пропустити... Тиж шкоды, ... которыи ся стали с обу дву сторон, а то так, абы... Розница межи Жигмонтом и межи нами воеводоу... Яснѣйшого Владислава, кралѣ угрского, ... колико буде его милост' рачил... А пак..., як было при старых и давных кралев полских... Все шкоды, которыи ся доведут, справедливе и достачотче, имают быти... заплачены, люди имают быти карани с обу дву сторон. Мы имаемо давати знати яснѣйшому Жигмонту..., колико будемо мочи... Ани рады ани помочи неприателем нашим... неимает давати ни явно ни потаебно... Быти неприателем кром кралѣ угрского..., которыи бы ся именовал быти..., имаемо его выпустити и выпудити проч из нашей земли, абы немешкал нижадного часу в нашей земли. До наияснѣйшого кнѣжате, пана Жигмонта, кралѣ полского... а пак имает соби просити мир и ласку... а пакли бы... А пак аж... Естли бы ся пригодило, с которого допущения божиего, боже того не давай, ... неприателѣ мощного, которому быхмо оперети не могли, ... нас миловати и в чести и в ласце держати... С всею моцею и силами..., абыхмо добували зася наши очизну..., безпечни и без жадной шкоды выити... Мыгто по старому закону и по старому складу..., злыи люди имают быти карани с обу дву сторон и неимает их переховати една сторона ку шкодѣ другой..., имают жадати справедливост', имают имати полную моц' справедливост' дѣлати, имают моц' чинити справедливост'... Владислав, крал угрски и ч'ски... тот мир и покуи вѣчныи имает записати у своих листох, которыи его милост' буде дати обѣма сторонама, як бы то... изеднано было, ... якбы вѣчныи мир и покуи был захован незломнѣ и вѣчне. То все... мы... Богдан воевода присегли есми и присѣгаемо и слюбили есми и слубуемо... ховати... а такеж мир и покуи с... яснѣйшим кнѣжатем, с паном Зигмонтом..., кралем полским и великим князем литовским... здержати и пополнити мощне и непорущенно и незламанно и неуражено без лсти и без всѣкой хитрости... А на болшее потврждение к сему вышеписаному нашу великую печат' и печати панов лѣших... к сему листу нашему привѣсити велели есми... Дан в Яасох в лѣто 7018 месяца фебруаріа 7.

* * *

I když v těchto listinách jsou místy zjevně obecně slovanské prvky, ukrainismy a polonismy, i když mnohá rčení a vazby mají často obecně západoslovanský ráz, přece není pochyby, že tu jsou zřejmě také české kořeny slov i česká slova. Jsou-li tato v některých případech zcela zjevná, v jiných případech se střídají s analogickými výrazy ukrajinskými nebo polskými. Jinde nacházíme český základ, ale ukrajinskou koncovku. Jinde můžeme mluvit stejně o polonismech jako o bohemismech. Mnohé vazby mají rovněž českou provenienci. Místy je zřejmé, že domácí, tj. moldavský pisář s některými českými výrazy zápasil, že si s nimi nevěděl rady, nerozuměl jim a komolil je.

Sestavme některé tvary blízké českému spisovnému jazyku z hlediska lexikálního, fraseologického, tvaroslovného, hláskoslovného a syntaktického (či jiného):

1. Lexikální:

a) v listině z roku 1506: дѣдич, кнѣжна, кралевна, крал, лист, тот лист,

листы, малженство, тое малженство, уеднание, королевский, подданыи, рыхлеи, безпечнѣ.

b) v listině z roku 1510 (21. 1.): Владислав, крал, лист, тот лист, валка, тота валка, костел, звоны, мѣщане, моци свои, нижадны, звлаще.

c) v listině z roku 1510 (7. 2.): Владислав, крал, панове, землѣне, кмети, мѣщане, лист, листы, валка, тѣжкаа валка, тота валка, битва, костел, злато, звоны, малженство, сваты, иншии, наияснѣиши, нижадны, вратити, спомѣнути, пропустити, давати знати, ховати, звлаща, през.

II. Fraseologické:

a) v listině z roku 1506: малженство доконати . . . , що ся дотыче . . . , с поволностию и с ласкою допустити ей римску вѣру визнавати . . . , абы безпечне справдели малженство . . . , бы тое малженство доведено было до конца . . . , к нему печати наши привесили.

b) v listině z roku 1510 (22. 1.): тот лист буде чѣсти алибо его чтучи услыши . . . , якоколи была повстала тѣжкаа и шкодливаа валка . . . , ачколи от давных часов . . . был . . . мир . . . , могло бы сѣ стати . . . , естли бы та тѣжкаа . . . валка . . . , дле веры святой . . . , обратили бы моци свои напроти поганом . . . , здалосѣ . . . , с працею своею учинити . . . , войска и люди с полѣ сведены . . . , от него су были посланны . . . , с послы и рада . . . , утвердили есми згоду межи их милости панстви(ми) и землѣми . . . , выпнати и выпудити проч из земли своих . . . , абы немешкал нижадного часу под панством его милости . . . , немешкати ани явно ани потаемнѣ . . . , колико будет его милост рачил . . . , помочи неимают давати . . . , колико буде мочи . . . , да сѣ врати . . . , абы сѣ вратили . . . , неимают ховани быти . . . , люди вси имают сѣ пропустити . . . , а то так, абы было заложено . . . , имают жадати справедливост' от старост . . . , тоты старости будут имѣти полную моц справедливост' дѣлати . . . , вси рѣчи . . . имают быти утвржены листми . . . Жигмунда и през Богдана . . . , а так бы мир захован был незломнѣ и вѣрнѣ.

c) v listině z roku 1510 (7. 2.): Ачколи от давных часов . . . , а якоколи была повстала . . . тѣжкаа . . . валка . . . , и здало ся какбы тота валка имѣла ся . . . множити не без великии шкоды . . . , тиж и войска и люди и с полѣ зведени . . . , с выписаными послы утвердили и удѣлали . . . мир . . . , уложили есмы и угасили . . . с симто нашим листом . . . , без лсти и без хитрости . . . , щѣ сѣ найде, да сѣ вратит . . . , абы ся вратили . . . , имают ховани быти . . . , имают жадати справедливост' . . . , имают моц чинити справедливост' . . . , имают записати у своих листох . . . , колико буде его милост' рачил . . . , давати ни явно ни потаемно . . . , его выпустити и выпудити проч . . . , абы немешкал нижадного часу у нашей земли.

III. Tvaroslovné a hláskoslovné:

a) v listině z roku 1506: ку кнѣжатю, сестру кралѣ, послове кралѣ, с кралем, туюто кралевну, туюто послове кралѣ, туюто наияснѣишую кралевну, именем кралѣ, которым обычаем, кралеви листы, вси княжата, печат' наши, с наияснѣишею кралевною, с послы краля, своими моцами, (подлуг) своей моци.

b) v listině z roku 1510 (22. 1.): полную моц, с полною и целою моцею, с моцею тою, с достаточною моцею, ку уеднанию вѣче ниженаписанных, с працею своею, кралѣ полского, Владислава кралѣ, Владиславу кралю, у своих листѣх.

c) v listině z roku 1507 (7. 2.): межи нашим яснѣишим кнѣжатем, оборо-

тили бы моци свои напроти поганом, тоито валки, с целою моцею, с працею своею, с полною и достаточною моцею, всею моцею и силами, абыхом, имати полную моц, доктор прав сватых, яснѣшого кнѣжате, межи яснѣйшим кнежате и межи, Александра кралѣ полского, Владиславу кралю угрскому, Владислава кралѣ угрского, при старых и давных кралех полских, кром крале угрского, до наияснѣшого кнѣжете Жигмонта, с яснѣйшим кнѣжате, крадем, неприятеле мощного.

IV. Syntaktické (případně jiné):

- a) v listině z roku 1506: а прото, або, а вшакож.
 b) v listině z roku 1510 (22. 1.): паклибы, ачколи, якожколи, а так, а то так.
 c) v listině z roku 1510 (7. 2.): ачколи, а такожколи, абы, абыхом, а пак.

* * *

Slova tato a rčení jsou takové povahy, že je nelze přehlížet. Jejich souvislost s českým jazykem je více než zřejmá. Třeba dodat, že by bylo možno uvést také některé výrazy, které svědčí o spojení moldavských gramot s uherským, resp. slovenským prostředím. Sem spadá nepochybně výraz „варе що“, který nacházíme v listině z 22. 1. 1510.

Je otázka, jakým způsobem či jakou cestou tyto výrazy pronikly do moldavského prostředí a do moldavských slovansko-rumunských gramot z počátku 16. století. Mnohé skutečnosti souvisí nepochybně se starším vývojem moldavských gramot 14.—15. století, v nichž moldavská knížecí kancelář užívala, pokud jde o styk s Polskem, Litvou, Ukrajinou, jazyka i slohu blízkých české listinné praxi té doby. Mnohé věci souvisí nepochybně také s tehdejší listinnou praxí v polské královské i soukromé kanceláři, v níž česká listina byla zejména v 2. polovině 15. století častým zjevem.⁷⁹ Na přímé působení z českých zemí by ukázala nejen okolnost, že ještě koncem 15. a počátkem 16. století se pravděpodobně udržovaly v severním Moldavsku zbytky českobratrské emigrace,^{79a} ale také existence českých vojenských rot na polsko-moldavském pohraničí v letech 1509 až 1510.⁸⁰ U listin z r. 1510 nelze přehlížet ani skutečnost, že k jejich vzniku došlo za prostřednictvím zástupců českého a uherského krále Vladislava Jagellovce. Uvážíme-li, že právě za vlády tohoto panovníka byla čeština v české i uherské královské kanceláři v rozmachu, nemohla tato okolnost nepůsobit tam, kde ingerence české i uherské královské moci zasahovala. Je posléze otázka, zda v řečené věci nepůsobily ještě jiné okolnosti. Víme, že většina moldavských listin z konce 15. a počátku 16. století vznikla v moldavské kanceláři, kterou tehdy řídil logofet Jan Tautul, jehož rod byl, zdá se, uherského ne-li dokonce slovenského původu.⁸¹

* * *

Napsal-li S. Pușcariu⁸² jako redaktor neukončeného slovníku rumunského jazyka z počátku 20. století, že při studiu rumunských jazykových památek třeba „být romanistou, slavistou, třeba znát jazyk albánský, turecký, novořecký, maďarský i německý“, napsal-li E. Petrovici⁸³ r. 1957, že „rumunští slavisté jsou povinni přinést práce, které by ukazovaly na mnohostranný vliv slovanských jazyků na rumunský jazyk“, není možno opomíjet v této souvislosti ani jazyk český či jeho vlivy východně Karpat (v prostředí ukrajinském a moldavském).

Vše je nutno řešit (stejně jako otázku vlivu slovenštiny v příslušném území) v rámci celkových styků západního Slovanstva, českého a slovenského prostředí jmenovitě s oblastmi ležícími severovýchodně Karpat. Pojem „západoslovanských“ vlivů, pod nimiž se rozuměly tu i tam jediné vlivy polské, třeba doplnit o složku českou a slovenskou. Českým i slovenským vlivům připadá v rámci vlivů západoslovanských severovýchodně Karpat nepochybně důležité místo, i když třeba připustit, že prostředkovatelem některých českých jazykových prvků bylo území polské či jazyk polský. Tímto způsobem bude možné dospět k řešení mnohých otázek z dějin kultury i písemnictví rumunského národa, které jsou spojeny se slovansko-rumunskými památkami, vzniklými na půdě moldavské v 14.—15. a počátkem 16. století.

Sledoval-li žák brněnské university a nyní profesor university v Kluži, M. Dan ve své disertaci⁸⁴ vztahy česko-rumunské především z hlediska politického, zčásti také kulturního (přihlížeje např. k otázce vlivů Karlovy university, husitství a emigrace Jednoty bratrské v krajích rumunských), bude při dalším zpracování česko-rumunských vztahů třeba věnovat velkou pozornost nejen otázkám ekonomickým, ale zejména problému přímé i nepřímé recepce českých jazykových a literárních znaků na půdě rumunské, moldavské zejména.

P o z n á m k y

¹ Videň 1861.

² Videň 1862—5.

³ Videň 1886.

⁴ G. Mihăilă, *Locul lui Franz Miklosich in studierea elementelor slave din limba română*. Romanoslavica VI. Filologie, București 1962, str. 209 ad.

⁵ J. Ginkulov, *Sobranije slavjanskich pervoobraznych slov, upotrebajajemych v jazyke valacho-moldavskom* (Sobranije sočinienij i perevodov v proze i stichach, dlja upražnenija v valacho-moldavskom jazyke) Petrohrad 1840, str. 84—200.

⁶ J. Cheliade — Radulescu, *Vocabular de vorbe streine in limba română 1840* (Opere, vyd. D. Popovici), sv. II, Bukurešť 1943, str. 319—367.

⁷ A. T. Lauriani — J. K. Massim, *Glosarium, care coprinde vorbele din limba română străine*, Bukurešť 1871.

⁸ A. de Cihac, *Dictionaire d'etymologie daco — romane*. I. Éléments latins comparés avec les autres langues romanes II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais. Frankfurt a. M. 1870—9.

⁹ Kritika Cihacova slovníku v *Istoria filologici române*, Bukurešť 1885, str. 198—206. Nověji Șiadbei, *Lexicografia română și istoria cuvintelor*. Limba română 1957, č. 6, str. 20—21.

¹⁰ I. a II. svazek Heidelberg 1908—1913.

¹¹ L. Șăineanu, *Dictionar universal al limbii române I*. 1896, II. vyd. 1906, nejnovější r. 1958.

¹² H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch I—III*, Bukurešť 1895—1925.

¹³ J. A. Candrea, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, Bukurešť 1931.

¹⁴ H. Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Jasy 1939.

¹⁵ S. Pușcariu, *Dicționarul limbii române*, Bukurešť 1907—1949, AL.

¹⁶ *Etymologicum Magnum Romaniae I—IV*, Bukurešť 1886—1908.

¹⁷ J. J. Venelin, *Valacho-bolgarskije ili dako-slavjanskije gramoty*, Petrohrad 1840.

¹⁸ A. J. Jacimirskij, *Slavjanskije i russkije rukopisy ruřhynskich bibliotek*, 1905, týž, *Slavjanskije gramoty brašovskago archiva v paleografičeskom i diplomatičeskom otnošenii*, 1907, týž, *Iz istorii slavjanskij pis'mennosti v Moldavii i Valachii 15.—17. vv.* 1906, týž, *K voprosu o slavjanskom elemente v rumunskom jazyke*. Izvestija otděl. rus. jaz. i sloves. Ak. Nauk 1903, VII, fasc. 3, týž, *Jazyk slavjanskich gramot moldavskago proizchoždenija*. Stat'i po slavjanovedeniju pod red. V. J. Lamanskogo, Petrohrad 1908, sv. 3, týž, *Slavjanskija zaimstvovenija v rumunskom jazyke kak dannije dlja voprosu o rođine ruminskich plemen*, Sbor. statej V. J. Lamanskomu 1908, str. 792—819.

^{18a} V této věci názory se dnes poněkud změnily. Jestliže podle Cihaea slavismy tvoří v rumunštině $\frac{2}{5}$, dnes se odhadují receptce slovanských slov v rumunském jazyku na 20%. Viz k tomu: D. Macrea, *Contribuție la studiul conduli principal de cuvinte al limbii romine SCL. č. 1—2, 1954, A. Graur, Fondul principal al limbii romine, Bucurešt 1957.*

¹⁹ A. I. Sobolevskij, *Lekcii po istorii russkogo jazyka*, Moskva 1907.

²⁰ I. Ohienko, *Inozemnyje elementy v russkom jazyke*, Kijev 1915.

²¹ Viz D. Macrea, *Linguistica rusă și sovietică despre limba romină. Limba romină 1954, č. 6, E. Fodor, Cercetările linguistilor ruși și sovietici despre relațiile lingvistice slavo-romine. Romanoslavica VI (Filologie), str. 221 ad.*

²² V. Jarošenko, *Ukrainska mova v moldavskich gramotach 14.—15. v. Zbirnik kom. dlja doslidženija ukrainskoi movi Kijev 1931.*

²³ M. V. Serghievskij, *Moldavo-slavjanskije etjudy*, Moskva 1959, týž, *Problema proizchoždenija i razvitija moldavskago jazyka v svete dannych jazykoznanija*, 1948.

²⁴ R. A. Budagov, *Slavjanskoje vlijanije na rumunskij jazyk. Vestnik Leningrad. Univer. 1947, č. 12.*

²⁵ S. B. Bernstein, *Raziskanija v oblasti bolgarskoi istoričeskoj dialektologii I, Jazyk valašskich gramot 14.—15. v. Moskva 1948.*

²⁶ S. V. Semcynskij, *Lexični zapozycženija z rossijs'koi ta ukrains'koi mov u rumuns'koi movi*, Kijev 1958.

²⁷ S. Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache I, Lateinisches Element, Heidelberg 1905, J. A. Căndrea—O. Densușianu, Dicționarul etimologic al limbii romine. Elemente latine A.—Putea, Bukurešt 1907—1914, S. K. Mindrescu, Elemente ungurești in limba romină, Bukurešt 1882, L. Șaineanu, Influența orientală asupra limbii și culturii romine I—II, Bukurešt 1902.*

²⁸ P. P. Panaitescu, *Rolul lui Bogdan Petricicu Hașdeu in slavistica rominească. Romanoslavica V (Filologie), Bukurešt 1962, str. 235 ad., Tr. Ionescu—Nișcov, Bogdan Petricicu Hașdeu a „rukopisy” Văclava Hanky. Sbornik filosofické fakulty brněnské university, řada historická, 1961, str. 370—376.*

²⁹ D. B. Bogdan, *Basarabeanul Polihroni Sircu și contribuția lui la cultura rominească veche*, Bukurešt 1942.

³⁰ Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova (1346—1603)*, Bukurešt 1931.

³¹ M. Costăchescu, *Documentale moldovenesți înainte de Ștefan cel M. I/II, Bukurešt 1931—1933, týž, Documente moldovenesți de la Ștefan cel M. Bukurešt 1933, týž, Documente moldovenesți de la Bogdan voievod 1504/17, Bukurešt 1940, týž, Documente de la Ștefan cel M. 1949.*

³² St. Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul in sec. 15. și 16. Bukurešt 1905.*

³³ Viz dále.

³⁴ Viz dále.

³⁵ Viz dále.

³⁶ I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii romine și elementele slave vechi*, Bukurešt 1929, týž, *Curentele literale la Români in perioada slavonismului cultural. — Viz o pracích E. I. Bărbulescu, J. Macůrek, referát v Byzantinoslavica I, 1928, str. 215—220, týž, Die Slavistik in Rumänien, Entwicklung und heutiger Stand, Prager Presse 10. V. 1928, str. 7.*

³⁷ I. Bogdan, *Documente Moldovenesți din sec. 15. și 16. in archivul Brașovului. Convorbire literare 1905, týž, Documente lui Ștefan cel Mare I—II, Bukurešt 1913.*

³⁸ I. Bogdan, *Über die Sprache der ältesten moldavischen Urkunden. Zbornik u slavu V. Jagića, Berlin 1908, str. 369 ad.*

³⁹ D. P. Bogdan, *Jon Bogdan et son activité scientifique et didactique. Romanoslavica III, Bukurešt 1958, str. 178 ad. — M. Dan, Les éléments progressistes dans l'oeuvre de l'historien roumain Joan Bogdan, Sbornik fil. fak. brněnské university, ř. historická 1961, str. 433—452.*

⁴⁰ O. Densușianu, *Histoire de la langue roumaine I, Paříž 1901, str. 244—245.*

⁴¹ T. Capidan, *Elementul slav in dialectul aromin, Bukurešt 1905.*

⁴² Viz dále.

⁴³ P. Cancel, *Termeni slavi de plug in dacoromână, Bukurešt 1921.*

⁴⁴ A. Bocănețu, *Terminologia agrară in limba romină. Codrul Cosminului II—III, Cernovice 1925—26.*

⁴⁵ B. Conev, *Ezikovni vzaimnosti meždu B'gari i Rumini. Istorija na b'lgarski czik II, Sofia 1934, str. 3—151.*

⁴⁶ P. Skok, *Slave et roumain. Revue d'Etudes slaves III, 1923, str. 59—77.*

⁴⁷ Zd. Wittoch, *Les termes roumaines d'origine slave relatifs à la nourriture*. Romanoslavica Praha 1948 I, str. 63/89.

⁴⁸ M. Ștefănescu, *Elementele rusești — rutene din limba română și vechimea lor*, Jasi 1925.

⁴⁹ I. Popovici, *Einige Bemerkungen über die serb-rumänischen Lehnwörter*, Slavica VII, 1928, str. 15—24.

⁵⁰ G. Sanzewitsch, *Die rumänischen Elemente romanischen und germanischen Ursprungs im Rumänischen II*. Jhb. d. Inst. f. rum. Spr., Lipsko 1895, str. 193—214.

⁵¹ H. Brücke, *Die russischen und polnischen Elemente im Rumänischen*, XXVI—XXIX. Jhb. f. rum. Spr. 1921, str. 1—69.

⁵² D. Scheludko, *Nordslavische Elemente im Rumänischen*, Balkan-archiv I, Lipsko 1925, str. 153—172.

⁵³ G. Mihăilă, *Voprosy sostavlenija etimologičeskogo slovara slavjanskich zaimstvovanij v rumynskom jazyke*. Romanoslavica II, Bukurešt 1958, str. 115 a dále. — *Voprosy slavistiky v Rumynii za poslednije desjat let*. Beogradski međunarodni slavistički sastanak 1955. Beograd 1957. — *Activitatea in domeniul slavisticii din Republica populară română in perioadă 1944—55*. Romanoslavica III, Bukurešt 1958, str. 3 ad.

⁵⁴ A. Rosetti, *Influența limbilor slave meridionale asupra limbii române (sec. VI.—XII.)*, Bukurešt 1956.

⁵⁵ E. Petrovici, *Influența slavă asupra sistemului fonemelor limbii române*. Bukurešt 1956, t ý ž, *Kann das Phonensystem einer Sprache durch fremden Einfluss umgestellt werden? Zum slavischen Einfluss auf das rumänische Lautsystem*. Grävchage 1947. — *Řada článků E. Petroviciových ve sbornících „Dacoromania“*, „Romanoslavica“ aj.

⁵⁶ J. Jordan, *Influențe rusești asupra limbii române*, Bukurešt 1949.

⁵⁷ Viz dále.

⁵⁸ Viz dále.

⁵⁹ Viz dále.

⁶⁰ G. Mihăilă, *Observații asupra influenței russe in vocabularul limbii contampurane*. Limba română 1954, č. 3, str. 27—35, t ý ž, *Slova drevneslavjanskogo proizchoždenija v rumynskom jazyke*. Autoreferát disertace Moskva 1957, str. 10—16, t ý ž, *Imprumuturi vechi sudslave in limba română*. Bukurešt 1960.

⁶¹ G. Mihăilă, *In legătură cu alcătuirea unui dicționar al slavonei din Țările române* SCL. X, 1959, č. 3.

⁶² P. P. Panaitescu, četné články v Romanoslavica, v Studii (revista istor.), t ý ž, *Cronicele slavo-române din sec. 15.—16.*, Bukurešt 1959, t ý ž, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei RPR I*, Bukurešt 1959.

⁶³ Studie D. P. Bogdana o slovansko-rumunské paleografii a diplomatice v *Documente privind istoria României, Introducere volum I—II*, Bukurešt 1956.

⁶⁴ Viz dále.

⁶⁵ C. G. Giurescu, *Istoria Românilor I—III*, Bukurešt 1942/4.

⁶⁶ T ý ž, *Utočiště husitů a jejich středisko v Moldavsku ve Sborníku fil. fak. brněnské university 1961*, ř. historická, str. 105—121.

⁶⁷ D. P. Bogdan, *Contribuțiuni la studiul diplomaticei vechi moldovenești*. Revista istorica română IV, 1934, t ý ž, *Diplomatica slavoromână din sec. 14. și 15*. Bukurešt 1938, t ý ž, *Acte moldovenești din ani 1426—1504*, Bukurešt 1947, t ý ž, *Actele moldovenești dinainte de Ștefan cel Mare*, Bukurešt 1938, t ý ž, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavoromâne*, Bukurešt 1946.

⁶⁸ Viz dále.

⁶⁹ Viz dále.

⁷⁰ D. P. Bogdan, *Fonetičes. osobnosti jazyka slavjansko-rumunskich gramot*, 14. v. Romanoslavica II, Bukurešt 1958, str. 55 ad.

⁷¹ Citované práce o rumunské diplomatice a paleografii v pozn. 63.

⁷² P. Olteanu, *Nekotoryje osobnosti slavjanskogo jazyka Transyl'vanii*. Romanoslavica II, Bukurešt 1958, str. 91 ad.

⁷³ L. Djamó—O. Stoicovici, *Din terminologia socială a documentelor slavo-moldovenești din sec. al. XIV. și al. XV.* — *lea*. Romanoslavica V, (Filologia), Bukurešt 1962, str. 61 ad.

⁷⁴ J. Macúrek, *Po stopách spisovně češtiny v jihozápadní Ukrajině koncem 14. a v 1. polovině 15. století*. Sborník Franku Wollmanu k 70. narozeninám str. 42—63, t ý ž, *K dějinám česko-ukrajinských a česko-rumunských vztahů v 2. polovině 14. a v 1. polovině 15. stol.* Slovanské hist. studie III, Praha 1959, str. 127—184, t ý ž, *K otázce vztahů listiny české, ukra-*

jinské a moldavské v 2. polovině 15. stol. Sborník fil. fak. brněn. univ. 1960, ř. hist. str. 151 až 159.

⁷⁵ Romanoslavica V (Istorija), Bukurešt 1962, str. 202—3.

^{75a} Vyšla tiskem ve sb. „Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii“, Praha 1963, str. 329—333.

⁷⁶ Listiny, které jsou v archivu rumunské akademie věd v Bukurešti, otiskl nepřesně M. Coștăchescu, *Documente moldovenesti de la Bogdan voevod 1504—1517*, Bukurešt 1940, str. 441, ad., 454 ad., 486 ad.

⁷⁷ Viz k tomu Z. Wojciechowski, *Zygmunt Stary (1506—1548)*, Varšava 1946, str. 25 ad., 33 ad., *Istorija Romînici, sv. II*, Bukurešt 1962, str. 610—613.

⁷⁸ Latinský text redigovaný na straně polské otiskěn v edici *Acta tomiciana I*, str. 56—60 a u Dogiela, *Codex diplomaticus I/II*, str. 600—610.

⁷⁹ J. Macůrek — M. Rejnuš, *K otázce spisovné češtiny v Polsku v 15. a poč. 16. století*, Slov. hist. studie IV, 1961, str. 163 ad.

^{79a} J. Macůrek, *Husitství v rumunských zemích*. ČMM 1927, str. 1—98.

⁸⁰ J. Macůrek, *K počátkům slavisticko-historických studií Zdeněk Nejedlého*, Sborník prací fil. fak. brn. univ. II, 1953, str. 41.

⁸¹ Srov. M. Dana, *Cehi, Slovaci și Români în veacurile XIII—XVI*, Sibiu 1944, str. 63—4.

⁸² S. Pușcariu, *Dicționarul limbii române*, Bukurešt 1907—49.

⁸³ E. Petrovici, *Voprosy slavistiki v Rumunii*, Beograd 1957.

⁸⁴ Citovaná práce M. Dana.

A PROPOS DES EMPRUNTS SLAVES DANS LES MONUMENTS LITTÉRAIRES ROUMAINS DU COMMENCEMENT DU XVIe SIÈCLE

La présente étude reprend les trois précédentes contributions de l'auteur concernant les influences tchèques dans les chartes moldaves du XIVe et XVe siècles et elle est concentrée à la solution du sujet analogue pour le commencement du XVIe siècle. On rappelle, tout d'abord, à l'occasion du récent anniversaire de l'édition du livre „Die slavischen Elemente im Rumänischen” par Fr. Miklosich, Vienne 1861, l'état actuel de la slavistique roumaine et la solution de quelques — uns de ses problèmes. Puis, on étudie trois chartes moldaves, rédigées en 1506 et 1510. On explique les conditions de l'apparition de ces documents et on insiste sur leur caractère particulier quant à la syntaxe et la langue. On y constate des généraux éléments slaves, de nombreux ukrainismes et polonismes, des traits communs propres aux langues slaves d'Occident, les racines des mots tchèques et même des expressions tchèques. Si ces bohémismes-ci sont, dans certains cas, tout à faits évidents, dans d'autres cas ils varient et alternent avec les mots analogues de l'ukrainien et du polonais. Parfois, on trouve un thème tchèque, mais une terminaison ukrainienne. Autrement, on a le droit de les considérer soit comme polonismes, soit bohémismes. Mais beaucoup de termes sont évidemment d'origine tchèque. Parfois, il est évident que le scribe indigène luttait avec des expressions tchèques, avait des difficultés à cause de celles-ci, ne les comprenait pas et les écorchait. — L'étude de J. Macůrek représente une nouvelle contribution qui éclaircit la pénétration du tchèque littéraire dans les monuments littéraires moldaves. Cette expansion a eu lieu non seulement dans la seconde moitié du XIVe et au XVe siècles, mais aussi au commencement du XVIe siècle. La présente étude contribue d'une façon nouvelle à la connaissance des relations tchéco-roumaines au moyen-âge et, de l'autre côté, elle complète la liste des slavismes en roumain, recueillis par Fr. Miklosich, quant aux bohémismes.

Traduit par P. Beneš